O‘QUVCHILARNING KASBIY LAYOQATINI ANIQLASHDA PSIXOLOGIK DIAGNOSTIKANING AHAMIYATI

Nabiyeva Maxliyo Abdug‘apparovna
Namangan viloyati Kosonsoy tuman 36-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘quvchilarning kasbiy layoqatini aniqlashda psixologik diagnostikaning ahamiyati yoritilgan. Kasbiy yo‘nalishni to‘g‘ri tanlash jarayonida o‘quvchilarning qobiliyati, qiziqishi, temperament turi va individual psixologik xususiyatlarini aniqlash muhim o‘rin tutadi. Maqolada psixologik diagnostika metodlari — testlar, so‘rovnomalar, kuzatuv va suhbatlar orqali o‘quvchilarning kasbiy moyilligini aniqlash imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, diagnostika natijalari asosida o‘quvchilarga beriladigan psixologik-pedagogik tavsiyalar ularning ongli kasb tanlashiga xizmat qilishi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: kasbiy layoqat, psixologik diagnostika, kasb tanlash, o‘quvchi shaxsi, qobiliyat, qiziqish, temperament, testlar, so‘rovnoma, kuzatuv, psixologik tahlil, kasbiy yo‘naltirish.

Kirish

Bugungi globallashuv va tezkor ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar sharoitida yosh avlodni to‘g‘ri kasbga yo‘naltirish dolzarb pedagogik va psixologik muammolardan biri hisoblanadi. Har bir o‘quvchining kelajakdagi muvaffaqiyati uning qiziqishi, qobiliyati va individual psixologik xususiyatlariga mos kasb tanlashi bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli o‘quvchilarning kasbiy layoqatini aniqlashda ilmiy asoslangan psixologik diagnostika metodlaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kasbiy layoqat — bu shaxsning muayyan kasb faoliyatini muvaffaqiyatli bajarish uchun zarur bo‘lgan qobiliyat, bilim, ko‘nikma va psixologik xususiyatlar

majmuidir. Har bir o‘quvchi o‘ziga xos individual xususiyatlarga ega bo‘lganligi sababli, ularning kasb tanlash jarayonida bir xil yondashuv samarali natija bermaydi. Shu bois o‘quvchilarning ichki imkoniyatlarini chuqur o‘rganish va tahlil qilish zarurati yuzaga keladi. Psixologik diagnostika o‘quvchilarning shaxsiy xususiyatlari, qobiliyat darajasi, qiziqish yo‘nalishlari hamda temperamentini aniqlashga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy metodlar tizimidir. Diagnostika jarayonida testlar, so‘rovnomalar, kuzatuv va suhbat kabi usullar qo‘llanilib, o‘quvchining kasbiy moyilligi haqida aniq ma’lumotlar olinadi. Bu esa ularning kelajakdagi kasb tanlash jarayonini ilmiy asosda tashkil etishga yordam beradi. Hozirgi kunda ayrim o‘quvchilar kasb tanlashda o‘z qiziqishi va qobiliyatini to‘liq anglamasdan, tashqi ta’sirlar yoki tasodifiy omillar asosida qaror qabul qilmoqdalar. Bu esa keyinchalik kasbiy qoniqmaslik, motivatsiyaning pasayishi va mehnat faoliyatida qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Shu sababli kasbiy layoqatni erta aniqlash va to‘g‘ri yo‘naltirish dolzarb masala hisoblanadi. Maktab sharoitida psixologik diagnostika o‘tkazish o‘quvchilarga o‘zini chuqurroq anglash, o‘z imkoniyatlarini to‘g‘ri baholash va ongli kasb tanlashga yordam beradi. Shu bilan birga, pedagog va psixologlar uchun ham har bir o‘quvchiga individual yondashuvni ishlab chiqish imkonini yaratadi.

Asosiy qism

O‘quvchilarning kasbiy layoqatini aniqlashda psixologik diagnostika muhim ilmiy-amaliy vosita hisoblanadi. Chunki har bir o‘quvchining qobiliyati, qiziqishi va individual psixologik xususiyatlari turlicha bo‘lib, ularni aniqlamasdan turib to‘g‘ri kasbiy yo‘nalishni belgilash qiyin. Psixologik diagnostika esa o‘quvchining ichki imkoniyatlarini chuqur o‘rganish va ularni kelajak kasbiga moslashtirish imkonini beradi. Psixologik diagnostikaning asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini aniqlashdir. Bunda ularning temperament turi, emotsional holati, diqqat darajasi, xotira xususiyatlari hamda fikrlash

jarayonlari o‘rganiladi. Ushbu ko‘rsatkichlar o‘quvchining qaysi kasbga ko‘proq mos kelishini aniqlashda muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Masalan, tez fikrlaydigan va kommunikativ qobiliyati yuqori o‘quvchilar ijtimoiy sohalarga mos bo‘lishi mumkin, tahliliy fikrlashga ega o‘quvchilar esa texnik yoki ilmiy yo‘nalishlarga yaqinroq bo‘ladi.

Diagnostika jarayonida bir nechta metodlardan foydalaniladi. Test usuli eng keng tarqalgan metodlardan biri bo‘lib, u orqali o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyati va psixologik xususiyatlari aniqlanadi. So‘rovnomalar esa o‘quvchining o‘zini anglash darajasi va kasbiy moyilligini aniqlashga yordam beradi. Kuzatuv metodi orqali o‘quvchining dars jarayonidagi faolligi, jamoa bilan ishlash ko‘nikmalari va xulq-atvori tahlil qilinadi. Suhbat metodi esa o‘quvchi bilan bevosita muloqot qilish orqali uning ichki motivatsiyasi va kasbga bo‘lgan munosabatini aniqlash imkonini beradi.

Psixologik diagnostika natijalari asosida o‘quvchilarga individual tavsiyalar beriladi. Bu tavsiyalar ularning qobiliyatiga mos kasb yo‘nalishini tanlashda muhim yo‘l-yo‘riq bo‘lib xizmat qiladi. Masalan, ijodiy qobiliyati yuqori bo‘lgan o‘quvchilarga dizayn, san’at yoki media sohalari tavsiya etilishi mumkin, mantiqiy fikrlashga ega o‘quvchilarga esa muhandislik yoki IT yo‘nalishlari mos keladi. Shu tarzda diagnostika o‘quvchilarning kasbiy o‘zligini aniqlashga yordam beradi. Shuningdek, psixologik diagnostika o‘quvchilarda o‘z-o‘zini anglash jarayonini ham rivojlantiradi. O‘quvchi o‘z qiziqishlari va imkoniyatlarini bilib olgach, kasb tanlashda mustaqil va ongli qaror qabul qila boshlaydi. Bu esa kelajakda kasbiy qoniqish va muvaffaqiyatga erishish ehtimolini oshiradi. Bundan tashqari, diagnostika natijalari nafaqat o‘quvchilar, balki o‘qituvchilar va ota-onalar uchun ham muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilar ushbu ma’lumotlar asosida o‘quvchilarga individual yondashuvni kuchaytiradi, ota-onalar esa farzandining qobiliyatiga mos yo‘nalishda qo‘llab-quvvatlash imkoniga ega bo‘ladi. Shu bilan

birga, psixologik diagnostikaning samaradorligi uning muntazam va tizimli ravishda olib borilishiga bog‘liqdir. Bir martalik test natijalari to‘liq tasavvur bermasligi mumkin, shuning uchun o‘quvchilarning rivojlanishini doimiy kuzatib borish muhim hisoblanadi. Bu jarayon kasbiy layoqatni yanada aniqroq baholash imkonini yaratadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilarning kasbiy layoqatini aniqlashda psixologik diagnostika muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega vosita hisoblanadi. U orqali o‘quvchilarning qobiliyati, qiziqishi, temperament xususiyatlari va shaxsiy imkoniyatlarini chuqur o‘rganish mumkin bo‘ladi. Bu esa ularning kelajakdagi kasb tanlash jarayonini ongli va asosli tarzda amalga oshirishga xizmat qiladi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, psixologik diagnostika natijalari o‘quvchilarga o‘zini anglash, o‘z imkoniyatlarini to‘g‘ri baholash hamda mos kasbiy yo‘nalishni tanlashda muhim yo‘l-yo‘riq bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, bu jarayon o‘qituvchi va ota-onalarga ham o‘quvchining individual xususiyatlarini inobatga olgan holda to‘g‘ri pedagogik yondashuvni belgilash imkonini beradi. Psixologik diagnostikaning samarali qo‘llanilishi o‘quvchilarda kasbiy motivatsiyani oshiradi, o‘ziga bo‘lgan ishonchni mustahkamlaydi va kelajakda kasbiy qoniqishga erishishiga zamin yaratadi. Shu sababli maktab ta’lim jarayonida diagnostika ishlarini tizimli va uzluksiz tashkil etish muhimdir. Umuman olganda, psixologik diagnostika o‘quvchilarning kasbiy layoqatini aniqlash va ularni to‘g‘ri kasbga yo‘naltirishda eng samarali usullardan biri bo‘lib, barkamol shaxsni shakllantirish jarayonida muhim o‘rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. G‘oziev E.G‘. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.

3. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. Vohidov M.V. Bolalar va o‘smirlar psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
6. Musurmonova O. Oila ma’naviyati va tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
7. To‘xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.